21. Äs, Romfartuna sn. Nu i Länsmuseet, Västerås.

Pl. 2.

Litteratur: S. Kjersén, Skrivelser till Vitterhetsakademien den $^{21}/_{8}$, $^{24}/_{8}$, $^{19}/_{10}$, $^{16}/_{11}$, $^{31}/_{12}$ 1917 och $^{18}/_{5}$ 1918 jämte svar den $^{23}/_{8}$ och $^{25}/_{8}$ (ATA); Westmanlands Läns Tidning den $^{30}/_{8}$ och $^{8}/_{10}$ 1917; S. T. Kjellberg, Skrivelse till Riksantikvarien den $^{1}/_{11}$ 1921 (ATA), Vallby (VFÅ 16, 1926), s. 49; VHAA:s förvaltningsutskotts protokoll 1921, § 112.

Äldre avbildningar: Kjersén, foto och teckningar 1917 (ATA).

På Länsmuseet i Västerås förvaras fyra fragment av en runsten från Äs i Romfartuna sn (inv. nr 2527).

De första uppgifterna om Vs 21 lämnades av rektor S. Kjersén år 1917. I en skrivelse den $^{21}/_{8}$ 1917 till Vitterhetsakademien meddelar han: »För någon tid sedan underrättades jag av folkskolläraren Forsberg i Romfartuna ..., att några stenar med runinskription för 4 år sedan anträffats i en numera utrymd och delvis raserad källarbyggnad i Äs by i nämnda socken. Den 12 ds. besökte jag platsen, och efter en stunds arbete med undanröjandet av den massa ris, löv och annan bråte som under årens lopp vältats i gropen, anträffade jag även ett runstensfragment ..., samt vid förnyad undersökning två dagar senare ytterligare ett ..., även-ledes insatt i källarmuren. Bägge stenarna anträffades i västra gaveländan vid pass 1 meter under jordytan. Den större stenen mäter i bredd 45 cm och i höjd 30.»

Riksantikvarieämbetet gav i augusti 1917 Kjersén i uppdrag att undersöka källaren i Äs. I en rapport ($^{16}/_{11}$ 1917) meddelade han bl. a.: »Undersökningen har tyvärr lämnat föga resultat, enär utom de i föregående rapport omnämnda två större stenarna endast tvänne med spår av inristning försedda mindre stenar kunnat anträffas. (Samtliga fyra fragment påträffades i källarens västra del.) ... Slutligen bör meddelas, att vid undersökningen ett flertal kluvna block och skärvor av helt samma kornighet och färg som runstensfragmenten anträffades, vilka tydligen ursprungligen tillhört en och samma sten. Det förefaller därför, som om denna sten ... varit av betydande storlek ... Samtliga fyra anträffade fragment ha tillvaratagits av platsens ägare, lantbrukaren Victor Elander i Äs.»

I maj 1918 avslutades undersökningen av gårdskällaren vid Äs. Kjersén meddelar, att, »trots en fullständig undersökning av nämnda källare med dess sidomurar, golv och trappanläggning, ej vidare fragment av runstenen kunnat anträffas». Han anser, att han »tillfullo konstaterat, att vidare fynd av berörda slag ej äro att förvänta å platsen».

Runstensfragmenten förvarades några år i ett vagnslider på Äs, men flyttades sedan med Vitterhetsakademiens tillstånd till Länsmuseet i Västerås.

Grå granit. Av de fyra delarna ha tre direkt passning. Dessa tre sammanhängande stycken av runstenen mäta tillsammans 70 × 30 cm; stycket utan passning med de övriga delarna mäter 33 × 25 cm. De bevarade delarna av ristningen äro tydligt och vackert huggna. Utan tvivel har ristaren varit en framstående runmästare.

Inskrift:

... n × þina × at × staiņbiu - n × ... nrfa × kahsn ... ris ...

5 10 15 20 25

... *stæin þenna at Stæinbiorn* ...

»... denna sten efter Stenbjörn ...»

Till läsningen: Av 1 **n** återstår endast högra bistaven; denna har sin plats alldeles i fragmentets kant. Sk efter 1 **n** är tydligt; det har, i likhet med samtliga bevarade sk, formen av ett litet kryss. 3 **i** är ej stunget. 4 **n** och 5 **a** ha dubbelsidiga bistavar. Även inskriftens övriga **a**- och **n**-runor ha denna form. 10 **a** har förlorat huvudstavens övre del. Av runan 11 återstår endast ett stycke av staven vid nedre ramlinjen; det korta avståndet till föregående och efterföljande runa ger vid handen, att runan har varit **i**. 12 **n** har förlorat huvudstaven och bistaven till vänster om huvudstaven i det stora brottet mellan fragmenten. Av runan 16 återstår

endast nedre delen av huvudstaven. Avståndet till följande runa visar, att r. 16 har haft bistavar till höger om huvudstaven. 17 **n** har förlorat nedre delen av huvudstaven och en stor del av bistaven till höger om huvudstaven. Före 18 **n** finnas i fragmentets kant inga spår av någon runa eller något sk. Runföljden 18–21 **nrfa** är fullt tydlig; runorna ha endast förlorat korta stycken av huvudstavarnas nedersta delar. 22 **k** är ej stunget. 26 **n** har förlorat nedre delen av huvudstaven. Runföljden 27–29 **ris** står på det fragment, som saknar passning med de övriga. Det förefaller mindre rimligt att läsa runföljden i omvänd ordning (**sri**). 27 **r** har förlorat toppen. 28 **i** är ej stunget. Sk finns ej efter 29 **s**.

Runstenen från Äs har rests till minne av en man med namnet *Stæinbiorn*. Detta namn har hittills påträffats på tre uppländska runstenar, nämligen U 646 (**stainbiurn**), 780 (**stenbyrn**), 917 (**stinbiarn**); dessutom torde den skadade runföljden **...inbiorn** på U 632 åsyfta detta namn. I sörmländska runinskrifter från 1000-talet är det belagt två gånger: Sö 218 (**stainbiar**[**n**]), 236 (**stenbiarna**); slutligen förekommer namnet på en västgötsk runsten: Vg 105 (**stinbiurn**).[1] Under medeltiden är namnet vanligt i Sverige och Norge men har på Island »tidigt gått ur bruk» (Lind, *Norsk-isländska dopnamn*).

På grund av stenens fragmentariska tillstånd kan inskriftens senare del, runföljderna 18–29, ej tolkas. Tänkbart är, att **nrfa** återger ordet *arfi* (m. ack. *arfa*) 'arvinge' och att **ris** utgör början av verbet *rista*. Vs 21 skulle i så fall ha varit signerad, vilket med hänsyn till att ristningen har utförts av en framstående runmästare förefaller sannolikt. **ris** kan naturligtvis också vara slutet av ett namn, t. ex. *Þoris* (gen.).

22. Ulvsta, Haraker sn. Nu vid Svanå bruk.

Pl. 21.

Litteratur: L 1004. Ransakningarna 1667–84 (tryckt i VFÅ 17, 1928, s. 9 och i Rannsakningar efter antikviteter bd 1, h. 1, 1960, s. 131); O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 29; O. Grau, Beskrifning Öfwer Wästmanland (1754), s. 308 (nytrycken 1904, s. 235 och s. 175); E. Tuneld, Geografi öfver Konungariket Sverige, 8. uppl. (1828), s. 185; J. G. Liljegren, Runlära (1832), s. 110; C. M. Södergrén, De paroecia Haraker (diss. 1833), s. 3 f.; W. Tham, Beskrifning öfver Sveriges rike 1: 2 (1849), s. 120; Försök till Antiquarisk-Topografisk Beskrifning öfver Siende, Norrbo och Öfver-Tjurbo Härader, s. 48 (ATA); R. Dybeck, Antiqvarisk berättelse för år 1859 (ATA), s. 13; O. F. Kugelberg, Några ord till upplysning om bladet »Skultuna» (1862), s. 31; H. Hofberg, Westmanlands Fornlemningar och Minnesmärken 2, 1871, s. 108 (ATA; tryckt i VFÅ 3, 1884, s. 25); L. Ersson, Fornminnen inom Wästmanland (ATA); Vestmanlands läns kalender 1881, s. 262; E. Brate, Anteckningar 1898 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 127; E. Berg, Skrivelse till Riksantikvarien den $^{21}/_{5}$ 1922 (ATA); VHAA:s förvaltningsutskotts protokoll den $^{12}/_{6}$ 1922, § 73 (ATA); A. Ruprecht, Die ausgehende Wikingerzeit im Lichte der Runeninschriften (1958), s. 53, 161 f.

Äldre avbildningar: Hofberg, teckning i a. a.; Brate, foto 1898.

Runstenen står på en gräsplan 20 m NV om Svanå norra flygelbyggnad, 2 m Ö om landsvägen Svanå–Fläckebo.

Den äldsta kända uppgiften om Vs 22 finns i *Ransakningarna*, där Hans Spaak (den 11 maj 1682) under Harakers socken lämnar följande uppgift: »wedh Vlffsta ängegrinden, står 1 lijten Runesteen». — Celsius (16 juni 1726): »Ålfstad i Haraker sn» (L 1004: »Ulstad»). — Grau (1754): »Wid Ulfwesta här i socknen är en Runsten.»

Senare flyttades stenen från Ulvsta till Svanå och restes i en skogsbacke N om herrgården. I Tunelds *Geografi* (1828) läses: »Vid Svanå finnes en Runsten, som för flera år sedan blifvit hitflyttad från Ulfstadsby i samma S.» (Det är denna plats, som är utmärkt på Geologiska kartbladet »Skultuna».)

På grund av att Vs 22 hade flyttats från sin ursprungliga plats vid Ulvsta, kunde Dybeck ej finna stenen vid sin antikvariska forskningsresa år 1859. Dybeck antecknade, att »stenen vid Ulstad i Haraker (L. 1004

[1] De uppgifter om namnets förekomst, som lämnas i *Södermanlands runinskrifter* (t. ex. Sö 218) och i *Upplands runinskrifter* äro sålunda nu föråldrade.